

LOCALITĂȚI MEDIEVALE DISPĂRUTE DIN BANAT**MEDIEVAL EXTINCT SETTLEMENT FROM BANAT****Sorin BULBOACĂ****Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad****Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative****Email: sorin_bulboaca@yahoo.com****Abstract**

In relation to the space and the time, „dimensions” one can also understand better (and closer to reality) another phenomenon – the disappearance of villages in Banat, an important part of the complex problem of habitat. The actual disappearance of some villages must also be considered in connection with the space and time factors. More numerous are the villages which disappeared from the plain areas and those more immediately situated in „the way of wickedness” (invasions, expeditions, fights). Less numerous are those more protected from dangers in the areas of high relief from Banat. The number of young small settlements that disappeared is larger, that of the big, solidly established ones, smaller. The logical judgement is convincingly backed up by documentary information.

The geographical history of Banat is still little known. The monographies for most of the villages from Banat are missing and the discovering of the demographic, ethnic and confessional structures from Banat, in the mid ages, is only at the beginning. The purpose of the work at hand is to sketch a general view in regard to the vanished medieval settlements from the Fields of Banat and throughout the Banat of Lugoj and Caransebes, on the basis of the data we have so far. We've set out to achieve a brief presentation of the vanished settlements from Banat, classified strictly in an alphabetical order.

In the actual stage of research, there are approximately 50 (fifty) villages from the medieval Banat, which have been deserted or disappeared throughout time, due to the political crisis periods, the state of war or the frequent Turkish raids. A lot of them, known only through documents, cannot even be found or precisely identified on the field, without some archeological excavations which would reveal the precincts of the villages, homes, fortifications or graveyards. In other cases, the localization is doubtful, controversy persisting among experts in this field. Neither the ethnic nor confessional structure of the people from those settlements cannot be accurately specified. New research will be able to shed more light upon these controversial aspects from the history of the medieval Banat.

Key Words: *village, Banat, demography, population***Cuvinte cheie:** *așezare, Banat, demografie, populație*

Geografia istorică a Banatului medieval este încă puțin cunoscută. Lipsesc monografiile pentru majoritatea covârșitoare a satelor și comunelor bănățene iar cunoașterea structurilor demografice, etnice și confesionale ale Banatului în evul mediu este abia la început. Scopul lucrării de față este de a creiona o imagine de ansamblu asupra localităților medievale dispărute din Câmpia Banatului și din cuprinsul Banatului Lugojului și Caransebeșului, pe baza datelor de care dispunem în acest moment. Sunt necesare cercetări temeinice și de durată pentru a reconstitui, în toată complexitatea lor, realitățile demografice, confesionale și etnice din Banat în epoca medievală, mai ales pentru ceea ce a însemnat vilayetul Timișoarei. Ne-am propus o prezentare sumară a localităților dispărute din Câmpia de Vest și din Banatul Lugojului și Caransebeșului, clasificate în ordine strict alfabetică.

Belest, așezare dispărută, contopită cu târgul Căvăran. În iunie 1585, satul Belest era stăpânit de familia nobililor români Mâtniceanu.[1]

Belin, așezare dispărută în hotarul târgului Căvăran, stăpânită în 1642 de nobilul român Ion Mâtniceanu.[2]

Bizere, sat medieval dispărut, aparținând districtului Caransebeș, Fr. Pesty a identificat satul Bizere în zona Caransebeșului, lângă actuala așezare Vârciorova, de pe valea râului Bolvașnița.[3] Arheologul bănățean Dumitru Țeicu propune o altă localizare a satului medieval dispărut Bizere, pe malul nordic al Bistrei, în punctul Sat Bătrân din hotarul localității Obreja, fără să aducă argumente decisive în acest sens.[4] În stadiul actual al cercetărilor, nu se poate preciza cu exactitate unde a fost vatra satului bănățean dispărut Bizere.

Din localitatea Bizere provine familia cnezială, ulterior nobiliară cu același nume, care s-a remarcat în viața politică a districtelor românești bănățene.[5] Primul membru important al familiei a fost Nicolae de Bizere, colaborator al lui Iancu de Hunedoara. Ulterior familia nobiliară Bizere devine una dintre cele mai importante din Banat.[6]

Bozyfalva, așezare dispărută din districtul Caransebeș, lângă târgul Căvăran, menționată în iunie 1585, fiind stăpânit de nobilul Ladislau Genărel Anoca. [7]

Czarnota (Czvernota), așezarea dispărută, între Sacu și Mâtnicul Mare, menționată în documente în 1585 și 1642, aparținând familiei nobiliare românești Mâtniceanu.

Delar, localitate dispărută, situată lângă Tincova, aparținând districtului Caransebeș, menționată în 1643.

Dombovicha, așezare dispărută, aparținând districtului Lugoj, situată între Lugoj și Găvojdia, menționată în 1602.[8]

Draganfalva (Draganfalwa), așezare dispărută, din districtul Caransebeșului, menționată pentru prima dată în 1365. Este atestată în 1597, printre satele eliberate de sub stăpânirea pașei din Timișoara și dăruite de principele Sigismund Bathory nobililor maghiari din familia Bethlen. Este atestată din nou în 11 aprilie 1598, cu ocazia introducerii în posesiunea moșiilor dăruite de Sigismund Bathory nobililor Bethlen.

Dragozela, sat dispărut, în apropiere de Tisovița, eliberat de sub stăpânirea otomană și alipit districtului Caransebeșului, dăruit la 10 septembrie 1596 de principele Transilvaniei, Sigismund Bathory, nobilului Nicolae Peica din Caransebeș ca răsplată pentru „slujbele credincioase”. [9]

Gamza, localitate dispărută, aparținând districtului Caransebeș, situată la sud-vest de vatra satului Zorlențu Mare, unde mai multe toponime (Gazma, Vâna, Gamzii și Fața Gamzii) îi conservă amintirea. Este menționată documentar pentru prima dată în anul 1352, în actul de danie a pământului „pusti” numit Valea Mâtnicului, aparținând cnezilor de Mâtnic. În două rânduri este pomenit Vasa (Vasile) de Gamza: în 1420 ca participant la o adunare judiciară ce reunește feudații din districtele Lugoj, Sebeș și Comiat și în 1457 ca trimis al obștii nobililor și cnezilor din districtul Comiat la rege pentru a obține anularea zalogirii districtului în favoarea Corvineștilor.[10]

În 1442 cnezul Nicolae Turcin de Gamza a primit mai multe donații în districtul Lugoj iar în 1458 Nicolae Tihomir de Gamza este recomandat ca om al regelui la o introducere în stăpânirea unor moșii din districtul Comiat. În anul 1544 satul Gamza, aparținând acum districtului Caransebeș, se afla în posesiunea nobilului Nicolae Valkay, care o vinde, împreună cu alte sate, lui Ladislau Simon din Caransebeș și familiei sale. [11]

În 1591 Magdalena Plesko din Caransebeș, văduva lui Ladislau Nagy și în acel moment soția unui anume Oprea, zălogește lui Ioan Simon din Caransebeș moșiile Zorlenț și Gamza din districtul Caransebeș. În același an (1591), Sigismund Bathory donează moșia Gamza, împreună cu altele, lui Ioan Simon din Caransebeș.

Gorwicza, așezare dispărută, lângă Carașova, aparținând până în 1552 districtului omonim, menționată în 1597.

Grădiște, localitate dispărută, aparținând districtului Caransebeș, situată lângă Brebu Nou, atestată în 1643.

Gywgaztrw, așezare dispărută, în părțile Caransebeșului. În 14 ianuarie 1579, nobila Anca Borcia, soția lui Mihail Fărcaș, a zălogit nobilului Gheorghe Dragnea satul Gywgaztrw.

Harabocz, localitate dispărută, situată între Șuștra, Ictar și Remetea Mare, menționată în anii 1597-1598, eliberată de sub stăpânirea turcească în urma campaniei victorioase din 1595-1596, fiind dăruită în 1597 nobililor maghiari din familia Bethlen.[12].

Harzawazela (Herzouazela), așezare dispărută, situată în apropierea localităților Șuștra, Ictar și Remetea Mare, atestată în anii 1597-1598, aparținând vilayetului Timișoarei, eliberată de sub stăpânirea turcească și dăruită de principele Sigismund Bathory nobililor din familia Bethlen.

Ilsawa (Măidan), localitate aparținând inițial districtului Carașova iar după 1552, districtului Caransebeș. Este menționată într-un document din 1597.

Kalowa, localitate în districtul Caransebeșului, stăpânită în 1588 de nobilul român Nicolae Găman. La 19 aprilie 1597, principele Transilvaniei, Sigismund Bathory, dăruiește nobilei Adviga Torok, soția nobilului Petru Măciș de Tincova, mai multe moșii în Banat, printre care și satul Kalowa. La 4 mai 1597, Ladislau Toma din Caransebeș și Lupu Groza din Sacu raportează principelui Transilvaniei, Sigismund Bathory, trecerea nobilei Adviga Torok în stăpânirea mai multor moșii bănațene, inclusiv a satului Kalowa. La 7 mai 1599, nobila Margareta Zlatna din Bolvașnița zălogește lui Nicolae Găman din Kalowa doi iobagi din Vârciorova pentru 40 de florini. [13]

Kustelek (Kwstelek), localitate dispărută, situată între Ictar și Șuștra, menționată în 1597 și 1598, când este dăruită de principele Sigismund Bathory nobililor maghiari din familia Bethlen. Satul a fost recucerit de la turci, în urma victoriilor antiotomane obținute de bănațeni în 1595-1596.[14]

Lerbernicze, localitate dispărută, situată probabil, în apropiere de Tisovița, menționată în 1598, ca sat dăruit de principele Sigismund Bathory nobilului român Nicolae Peica și urmașilor acestora.

Mikefalwa, așezare dispărută, situată undeva între Lugoj și Caransebeș, zălogită în 1601 și apoi dăruită în 1602 de principele Transilvaniei, Sigismund Bathory, banului Lugojului și Caransebeșului, Andrei Barcsai.

Morencz, așezare dispărută, în hotarul satului Sacu, menționată în 1585 fiind în stăpânirea familiei nobiliare Mătneanu. În 1589 este pomenit documentar nobilul Baltazar Zagyvay (Mătneanu) din satul Morencz, aflat împreună cu nobilul Lupu Grozav în proces cu nobilul Lupu Mătneanu din Caransebeș. În decembrie 1642, satul Morencz era sechestrat pe seama fiseului princiar de Gheorghe Rackoczy I.[15]

Nalacz (Nalaczteleke), așezare dispărută din districtul Caransebeșului, lângă Zgribești. Menționată în 1585, când castelanul Gheorghe Gârlișteanu și judele nobililor districtului Caransebeș, Ladislau Lățug, raportează principelui Transilvaniei, Sigismund Bathory, trecerea lui Baltazar Zagyway zis Mătneanu și a rudelor sale în stăpânirea părților de moșie din mai multe localități din Banat, printre care și Nalacztelek. În decembrie 1642, satul Nalacz este confiscat de principele Gheorghe Rakoczy I familiei nobiliare Mătneanu în folosul fiseului.

Omor, sat dispărut, situat pe râul Bârzava, aparținând comitatului medieval Caraș, fiind menționat documentar pentru prima dată în 1319. În secolul al XIV-lea se afla în stăpânirea nobilului maghiar Gall de Omor. În 1394 satul Omor este menționat ca parohie. Face parte din vilayetul Timișoarei, fiind menționat în defterele otomane ca sat în nahia Ciacova, ca având în 1554 -15 case; în 1569 – 29 de case; în 1579-33 de case. În conscripția din 1690 – 1700, satul Omor este menționat ca făcând parte din districtul Bocșa. În conscripția din 1717, face parte din districtul Ciacova și posedă 60 de case locuite. În 1779 sosesc în sat primii coloniști nemți. [16]

Ozestja, așezare dispărută, situată lângă Ohaba-Mătne, în districtul Caransebeșului, menționată la 18 decembrie 1642, când este pierdută de nobilul român Ioan Mătneanu în folosul fiseului princiar.

Perspina, așezare dispărută, situată în apropiere de Tisovița, dăruită de principele Sigismund Bathory la 10 septembrie 1596, nobilului român Nicolae Peica, ca răsplată pentru „slujbele credincioase ale alesului Nicolae Peica din Caransebeș”.

Petloncz, așezare dispărută, în apropiere de Tisovița, dăruită la 10 septembrie 1596 de principele ardelean nobilului român Nicolae Peica.

Petrowecz, așezare dispărută, situată lângă Carașova, aparținând inițial districtului Carașova iar ulterior districtului Caransebeș. La 28 mai 1597, nobilul român Francisc Fiat se împotrivesc în fața capitlului din Alba-Iulia în privința conferirii în linie feminină și a uzurpării drepturilor sale asupra mai multor sate din Banat, inclusiv Petrowecz.[17]

Plese (Ples, Plesyn), așezare dispărută în districtul Caransebeșului, probabil lângă Poiana, care în februarie 1580 reprezintă obiectul unui litigiu de proprietate între unii nobili din familia Găman și nobilii Ana și Ioan Cidean. La 19 aprilie 1597, principele Transilvaniei dăruiește nobilei Adviga Torok mai multe moșii bănățene, printre care și prediul Pleș (Plese). Satul Plesyn este menționat și în 4 februarie 1598, când principele Transilvaniei, Sigismund Bathory dispune efectuarea acțiunii de împărțire a unor moșii bănățene între nobilii Ștefan, Ioan și Nicolae Gârlișteanu.[18]

Plostina, așezare dispărută, lângă Caransebeș, menționată la 12 aprilie 1652, ca fiind în comitatul Severinului, când Gheorghe și Sofia Țuniaș din Plostina vând lui Ștefan Kun (prin judele Caransebeșului), un fânaț aflată în hotarele orașului, pentru suma de 8 florini.

Rekasecz, așezare dispărută din comitatul Timiș, stituată lângă Recaș. Între 1552-1595 a aparținut vilayetul Timișoarei iar după 1595, pentru o scurtă perioadă, ca urmare a victoriilor antiotomane a fost încorporată banatului Lugoșului și Caransebeșului. În 1597 este dăruită de principele Sigismund Bathory nobililor Bethlen, intrând efectiv în stăpânirea acestora în 1598.[19]

Rudincz, așezare dispărută, lângă Tisovița, pe Clisura Dunării, aparținând vilayetului Timișoarei, eliberată după 1595, în contextul războiului antiotoman. La 10 septembrie 1596, satul Rudincz este dăruit de principele Sigismund Bathory nobilului român Nicolae Peica și tuturor moștenitorilor și urmașilor acestuia.

Schybnyak, așezare dispărută, lângă Pârvova, în districtul Caransebeș, menționată în februarie 1598, când aparține patrimoniului familiei nobiliare românești Gârleșteanu.

Serked, așezare dispărută în împrejurimile Lugoșului. La 1452 este menționat documentar nobilul Petru Fodor de Serked. În mai 1601, satul Serked este zălogit de principele Sigismund Bathory banului Andrei Barcsai iar în martie 1602 intră efectiv în stăpânirea banului Lugoșului și Caransebeșului.

Serpest, așezare dispărută, lângă Pogănești, între Timiș și Bega, aparținând comitatului Timiș; după 1552 este stăpânită de turci dar după victoriile antiotomane din 1595-1596, este încorporată banatului Lugoșului și Caransebeșului. La 23 martie 1602 este menționat judele satului Serpest, Martin Șerpe, aparținând atunci districtului Lugoș.[20]

Szederjes, așezare dispărută din districtul Caransebeșului, situată între Dragomirești și Știuca, aparținând familiei nobiliare românești Mătницеanu, confiscată pe seama fiseului princiar la 18 decembrie 1642.

Tisovița, sat românesc dispărut din vilayetul Timișoarei, eliberat de oastea banului George Borbely în 1596 și dăruit de principele Sigismund Bathory nobilului român Nicolae Peica.

Zetnicza, așezare dispărută, situată în apropiere de Tisovița, aflată sub stăpânirea otomană, eliberată de oștile bănățene în 1595-1596 și dăruită la 10 septembrie 1596 de principele Sigismund Bathory nobilului român Nicolae Peica.

Zlatinik, așezare dispărută din banatul Lugoșului și Caransebeșului, situată în apropierea Caransebeșului, menționată la 18 februarie 1580.

Zlawapatak, așezare dispărută, situată undeva între Sacu și Caransebeș, menționată la 11 iunie 1585, aparținând patrimoniului familiei Mătницеanu și la 18 decembrie 1642, când este sechestrată nobilului Ioan Mătницеanu, pe seama fiseului princiar.[21]

Zlawozelo, așezare dispărută, situată lângă Ictar, dăruită la 4 mai 1597, de principele Transilvaniei nobililor maghiari din familia Bethlen, care intră efectiv în stăpânirea respectivilor nobili la 11 aprilie 1598.

Zpenczuracz, așezare dispărută din banatul Lugojuului și Caransebeșului, situată lângă Carașova, menționată la 28 mai 1597.

Concluzii

În actualul stadiu al cercetării, sunt aproximativ 50 de sate din Banatul medieval, care au fost părăsite sau au dispărut în decursul timpului, datorită perioadelor de criză politică, stării de război, incursiunilor frecvente ale turcilor, etc. Multe dintre ele, cunoscute doar din documente, nici nu pot fi localizate sau identificate precis pe teren, în lipsa unor săpături arheologice care să dezvăluie vatra satelor, locuințe, fortificații sau cimitire. În alte cazuri, localizarea lor este îndoielnică, existând controverse între specialiști, în acest sens. Nu se poate preciza exact nici structura etnică și confesională a populației din așezările respective. Noi cercetări vor putea aduce mai multă lumină asupra acestor aspecte controversate din istoria Banatului medieval.

Bibliografie

1. Feneșan, C., *Documente medievale bănățene (1440-1653)*, Editura Facla, Timișoara, 1981, p. 70-72, doc. 22.
2. Feneșan, C., *Diplome de înnobilitare și blazon din Banat*, Editura de Vest, Timișoara, 2007, passim.
3. Pesty, Fr., *A Szoreny bansag es Szoreny varmegye tortenete*, II, Budapest, 1878, p. 470.
4. Țeicu, D., *Arheologia satului medieval din Banat*, Reșița, 1996, p. 50-51.
5. Boldea, L., *Nobilimea românească din Banat în sec. XIV – XVI. Origine, statut, studiu genealogic*, Editura Banatica, Reșița, 2002, passim
6. Feneșan, C., *Familia românească Bizere și moșiile ei de pe valea Păgănișului*, în “Sargetia”, XVI-XVII, 1982-1983, p. 267-272.
7. Lotreanu, I., *Monografia Banatului*, vol. I, Timișoara, 1936, p. 1121-122.
8. Pesty, Fr., *Krasso varmegye tortenete*, vol. III, Budapest, 1883, p. 223.
9. Kovách, G., *A Bánság demográfiaja és gazdasági fejlődése, 1716-1848*, Szeged, 1999, p.78-82.
10. Drăgan, I., *Aleșii nobilimii române din perioada 1440-1514*, în “Mediaevalia Transilvanică”, tom I, 1997, nr. 1-2, p.89-92.
11. Achim, V., *Banatul în evul mediu. Studii*, Editura Albatros, București, 2000, p. 38-39.
12. Pascu, Șt., *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1979, p. 334.
13. Suci, C., *Dicționar istoric a localităților din Transilvania*, vol. I, București, 1967, p. 147.
14. Ferenc, C., *Arhitectura religioasă în vilaietul Timișoara*, în “Satu Mare. Studii și comunicări”, Seria istorie – etnografie-artă, XVII-XXI/II, 2000-2004, p. 18-21.
15. Rădulescu, Al., *Istorie și demografie în Banatul otoman (1552-1716) – realități și ipoteze*, în “Vilaietul Timișoarei(450 de ani de întemeiere a pasalâcului), 1552-2002”, Editura Mirton, Timișoara, 2002, p. 53-91.
16. Țeicu, D., *Banatul montan în Evul Mediu*, Timișoara, 1998, p. 216-217.
17. Suci, I.D.; Constantinescu, R., *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 226.
18. Țigău, D.-L., *Familia Bizere – Găman în sec. XV-XVII*, în “Banatica”, vol. XV/II, Reșița, 2000, p. 31-68.
19. Andea, A., *Banatul cnezial până la înstăpânirea habsburgică (1718)*, Reșița, 1996, p. 11-113.
20. Pop, I. A., *Instituții medievale românești*, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1991, p. 162-163.
21. ****Istoria României. Transilvania*, vol. I, Cluj – Napoca, 1997, p. 569.